

Læsning og litteratur
Projektbeskrivelse
Juni 2007

Marianne Frandsen, CVU Storkøbenhavn
Stig Brostrøm, Danmarks Pædagogiske Universitet
Karen Vilhelmsen, CVU Storkøbenhavn

Hvad er udgangspunktet for projektet?

Egne tidligere projekter

Vi har i flere sammenhænge beskæftiget os med fagdidaktiske og almen didaktiske perspektiver på indskolingspædagogik. I to tilfælde har vi gennemført projekter hvor hovedinteressen har været skønlitteraturens dannende potentiale i forbindelse med æstetiske og kognitive arbejdsformer i undervisningen.

I et af projekterne har vi arbejdet med følgende forskningsspørgsmål: Hvordan tilrettelægger de voksne børns møde med skønlitteratur i børnehaveklassen, i 1.-2.klasse og i SFO og med hvilke didaktiske refleksioner? (Frandsen, Moos, Vilhelmsen 2006)

De bagvedliggende almen didaktiske og fagdidaktiske grundspørgsmål var:

- Hvilke opfattelser af og begrundelser for læring er der i gruppen af professionelle i indskolingen?
- Med hvilke begrundelser vælger lærere og pædagoger undervisningens indhold?
- Hvilke metoder anvender lærere og pædagoger?
- På hvilke måder begrunder lærere og pædagoger metoderne i forhold til valget af fiktionstekster og intentionen med aktiviteterne?

Baggrunden for projektet var en opfattelse af at der er forskellige opfattelser af fag hos voksne professionelle, især i indskolingen. Vi fandt det problematisk, hvis pædagoger og lærere ikke har et reflekteret og koordineret lærings- og fagsyn, og vi havde en forestilling om at disse forhold kan medføre uudnyttede muligheder for at udvikle børnenes kompetencer i det vi er optaget af læring i et bredt kompetencefelt, der både dækker elevernes personlige alsidige udvikling og skolens danskfag.

Til brug for projektet gennemførte vi en mindre undersøgelse baseret på interview med professionelle i SFO, børnehaveklasse og med skolens dansklærere på 1. og 2.klassetrin¹. I forhold til det opstillede forskningsspørgsmål viste interviewundersøgelsen at både i børnehaveklassen og 1.-2.klasse møder børn skønlitteraturen, og at mødet finder sted på

¹ Interviewundersøgelse fik karakter af et pilotprojekt som i vores nuværende projekt *Læsning og litteratur* videreføres med en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse

baggrund af de voksnes didaktiske overvejelser og pædagogiske planlægning, gennemførelse og evaluering. Undersøgelsen viste også at mødet med skønlitteraturen begrænses af en række tidsmæssige prioriteringer, som de voksne må foretage. For SFO`'s vedkommende viste undersøgelsen, at børn kun i sparsomt omfang møder skønlitteraturen i SFO. Når de af og til gør det, er det sjældent med baggrund i de voksnes didaktiske overvejelser og pædagogiske planlægning, men snarere i en mere tilfældig form. Undersøgelsen bekræftede altså vores forestilling om, at der i dele af indskoling og her især i SFO, er en del uudnyttede muligheder for at udvikle børnenes fiktionskompetence. Muligheder som efter vores mening bør udnyttes.

Undersøgelsen bekræftede også vores formodning om, at litteraturundervisningen i indskoling og SFO ikke hviler på et koordineret lærings- og fagsyn. Vi iagttog bl.a. stor forskel på de professionelles holdninger til litteraturen. Fra direkte undervisningsmodstand, men dog positiv interesse i SFO, over en tjekket og professionel tilgang i børnehaveklassen, og til stor variation i 1.-2.klasse. Resultatet kan efter vores mening blive, at børns møde med skønlitteraturen på den måde bliver for tilfældig og for ureflektet.

Endelig viste undersøgelsen at pædagoger og lærere har problemer med at finde relevant skønlitteratur, når de skal foretage de didaktiske valg og planlægge undervisning og aktiviteter. Børnehaveklasselederne på en af skolerne sagde således direkte, at de savner viden om den nye og moderne børnelitteratur, og de står meget usikkert i forhold til, hvordan de skal forstå den og bruge den. I deres valg ender de derfor ofte med at gentage det velkendte, og dermed netop ikke tager hul på den nye børnelitteratur.

I et tidligere projekt som inspirerede til ovenstående omtalte projekt var fokus ligeledes på at undersøge og beskrive mulige fælles didaktiske problemstillinger i indskoling. (Broström, Frandsen, Vilhelmsen, 2004). Undersøgelsen der havde karakter af deltagende forskning, fokuserede på børns sproglige udsagn i forbindelse med samtaler om litteratur og læring og på børns sproglige udsagn ved iværksættelse af leg.

I projektforsløbet blev de deltagende børn inddraget i oplæsning af forskellige børnebøger med efterfølgende litteratursamtaler, organiserede legeforløb og refleksion over egen praksis. Vore konklusioner på projektet viste at det faglige indhold i pædagogikken her i form af forskellig kvalitet af børnebøgerne har stor betydning. Børnelitteratur uden egentlig sproglig prægnans eller fiktionskarakteristika gav ikke anledning til længerevarende interesse hos børnene og havde dermed ikke større didaktisk værdi. Samtidig fandt vi at det er muligt at bearbejde de skønlitterære tekster med organiserede legeforløb samtidig med at legen bevarer sin selvstændighed. Endelig var det vores opfattelse at det var givende at reflektere børnenes møde med

skønlitteraturen og den efterfølgende legebearbejdelse via afsluttende samtaler med børnene om deres egen læring.

*Er der eksisterende viden på området? Hvordan hænger projektet sammen med den?
Æstetik*

I projektet har vi bl.a. til mål at udvikle en didaktisk metode, der giver lærerne og pædagogerne hjælp til at inddrage æstetiske og narrative metoder som bearbejdningsformer i tilknytning til læsning af litteratur som en del af læseindlæringen.

Her rejser der sig et dobbeltproblem. På den ene side er der risiko for, at disse virksomhedsformers egenverdi og karakteristiske træk reduceres for at bidrage til en danskfaglig indsigt og opnåelse af de fælles mål. På den anden side er der også en risiko for, at den æstetiske dimension kommer til at leve sit eget liv, at respekten for børns leg og andre æstetiske udtryksformer dyrkes som en værdi i sig selv. Vi vil arbejde med dette dobbeltproblem med henblik på at bidrage til udvikling af en litteratur- og læsepædagogisk metode, der inddrager den æstetiske dimension bl.a. oplæsning, leg, maling og tegning. Vi ønsker samtidig at belyse, hvordan man håndterer litteraturformidlingen med æstetiske virksomhedsformer således at såvel dannelsesperspektivet som læseindlæringen fremmes.

Projektets æstetiske og narrative tilgang står på skuldrene af en lang tradition, der så at sige rækker tilbage til det antikke Grækenland, hvor det græske ord *aisthesis* var en betegnelse for dimensionerne sansning, fornemmelse og følelse samt læren om det skønne og dets væsen. Begrebet er teoretisk videreudviklet af den tyske filosof Alexander Baumgarten (1750) og har op gennem 1990'erne fået et gennemslag i pædagogisk teori og praksis. Vi trækker på Vygotskys æstetik, kreativitet og fantasibegreb (Vygotsky, 1995), den norske pædagog Lars Løvlie (1990), Hohr (2002), Kirsten Drotner (1991), Schnelder (1995), Ross (1978) og Bruner (1999) der med forskellige teoritilgange alle kritiserer spaltningen mellem intellektuel og æstetisk virksomhed og som på forskellige måder søger at udvikle æstetiske og narrative udtryksformer, der rummer begge dimensioner.

Med afsæt i det græske *mimesis*-begreb som vi i overensstemmelse med den marxistiske æstetiker Lukás (1962), den norske legeteoretiker Faith Guss (2005) og Diamond (1997) definerer som en aktiv og subjektiv genspejling, imitation. Altså en *transformation* af en model i en *fortolket form*, hvor den originale model ikke mere er synlig i den nye form. Altså en subjektiv, kritisk, forvandlende (transformational) re-præsentation af en erfaring og dens betydning. *Mimesis* er ikke reproduktion af udgangspunktet, men langt mere et sansemæssigt moment af undersøgelser, hvori der indgår en kritisk bevægelse væk fra accepterede ideer og normer.

Også når det gælder børns omdannelse af virkeligheden gennem æstetiske og narrative virksomhedsformer – leg, fortælling og tegning/maling, er der en rig tradition at tage afsæt i. Igen tages der afsæt i Aristoteles (1992) fortællebegreb, der ser fortællingen

som en helhed med en særlig struktur, bestående af en begyndelse, midte og afslutning, hvilket er videreudviklet af en bred vifte af teoretikere, (fx Labov, 1992; Bruner, 1999; Gülich & Quasthoff, 1985; Bruke, 1945), der alle udfolder den æstetiske og narrative tilnærmelsesmåde.

Når vi i projektet ønsker at knytte æstetiske bearbejdningsformer til børns litteraturoplevelser har vi brug for teorier og undersøgelser vedr. det narrative aspekt i børnenes leg, tegning og egen fortælling. Her er en mangfoldig legeteoretisk tilgang spændende fra den amerikanske legeteoretiker Brian Sutton-Smith (1979) over de norske teoretikere Faith Guss (2001), Kjertil Steinholt (1999) og Frederik Lillmyr (1990) til danske Flemming Mouritsen (1996) og Broström (2002). En del teoretikere har også undersøgt og beskrevet børns tegninger som narrative processer og udtryk bl.a. af Kress & van Leeuwen (1996) og de norske teoretiker Berit Zacharisen (2003) og Hopperstad (2002) samt Jytte Andersen (2000) og Kirsten Meisner (2003). Børns fortællinger er rigt belyst internationalt af fx Kathrine Nelson (1989) og Bruner (1999) og på dansk (fx Flemming Mouritsen (1996) og Broström, 1999, 2001).

Læsning

Via den politiske dagsorden sættes der stærkt fokus på at arbejdet med knække læsekoden intensiveres så børnene bliver sikre læsere tidligere. Der foreligger en række nyere tilskyndelser i form af rammebetingelser og udvalgsrapporter, fx

- o Rapport fra udvalget til forberedelse af en national handlingsplan for læsning (Nov. 2005)
- o Skolestartsudvalgets rapport (Feb. 2006)
- o Regeringens globaliseringsforslag: Alle børn skal have en god skolestart. (20/4 2006)

som inspirerer underviserne til at gøre de ovenfor nævnte didaktiske valg.

Endvidere er der fra politisk side massive krav om at kunne dokumentere og registrere læseresultaterne. Et forhold som ifølge Kjeld Kjertmann (Kjertmann, 2006, s. 73 - 76 i Boelt, V. m..fl. (Red.)) *fremmer læseundervisning som prioriterer den tekniske side af læsning og som foregår i formelle uddannelsesmiljøer og tilsidesætter udvikling af læseundervisning i uformelle hjemmemiljøer*. Kjertmann peger på at læseforskningen deler sig to hovedretninger: en tekst- og eksperimentbaseret, som betjener sig af kontrollerede studier og standardiserede test og en etnografisk, som med data fra autentisk sprogbrug i hjem, skole og samfund. den førstnævnte er den mest anerkendte og derfor den der i højere grad udmøntet i praktisk pædagogik. Kjertmann angiver følgende begrundelse for tingenes tilstand:

Det er fordi den etnografiske læseforskning internationalt endnu ikke nyder den samme respekt i offentligheden og hos regeringerne som læseforskningen i det andet paradigme

der arbejder efter mere naturvidenskabelige metoder med kvantificering og målresultater som centrale redskaber.

I de senere år er der i Danmark udarbejdet en lang række testmaterialer som netop lægger op til at foretage målinger af den tekniske side af læsning og kun i begrænset omfang testmaterialer som arbejder med forståelsesdelen.

Det er vores projekts tese er at litteraturen bør tillægges øget betydning for læseundervisningen. Også underviserne deler efter vores umiddelbare opfattelse dette synspunkt. Et forhold som tilsyneladende almindeligvis ikke i særlig stort omfang udmøntes i læseundervisningen. Fra vores praktiske erfaringer med læseundervisning ved vi at mange undervisere er så optagede af at få den tekniske del af læseundervisningen sat på skinner at der knapt bliver tid til også at sætte fokus forståelses- og oplevelsesdimensionens betydning. I forlængelse af dette vælges der ofte læsebogsmaterialer som prioriterer afkodningsdimensionen. Herved er der efter vores opfattelse fare for at tekstvalget ikke inkluderer litteraturen. Undervisningen bliver derfor let kedelig og uden tilstrækkeligt dannelsesmæssigt gods. Tekster, som prioriterer afkodningsarbejdet overser ofte nødvendige tekstmæssige dimensioner, dimensioner som litteraturens tekster umiddelbart rummer, og som er vigtige for at teksten kan bidrage understøttende for læseundervisningen.

Da læsebogssystemer naturligvis er forfattet med baggrund i forfatterens syn på læsning og læseundervisning repræsenterer bestemte systemer ofte et bestemt læsesyn eller en blanding af flere. Læsebogsforfattere som sætter fokus på den tekniske side af læsning vil naturligvis producere et materiale som starter med tekster som giver anledning til at træne lyde og bogstaver osv. mens en læsebogsforfatter som sætter fokus på det indholdsmæssige vil starte med tekster hvor mening og indhold vægtes. Derved kan valget af læsebogsmaterialer efter vores mening komme til at skygge for litteraturen og for litteraturens betydning for læseundervisningen.

Der forligger således en række begrundelser for hvorfor læseundervisere foretager de didaktiske valg som det er vores antagelse at de gør.

I projektet er vi følgelig optagede af at undersøge:

- o I hvor høj grad underviserne tillægger litteraturen betydning for læseundervisningen
- o I hvor høj grad underviserne i praksis inddrager litteraturen i læseundervisningen
- o På hvilken måde underviserne i praksis bruger litteraturen
- o Hvilke materialer underviserne vælger
- o I hvor høj grad materialevalget vægter litteraturen

Det er bl.a. disse forhold som vi gennem en spørgeskemaundersøgelsen søger mere viden om.

Projektet mål er endvidere at redegøre for tilgængelig nyere forskning om læsning og læseundervisning specielt med henblik på inddragelse af litteraturen i læseundervisningen.

Her sættes der fokus på at få belyst:

- o Hvordan forstås læsning
- o Hvordan bedrives læseundervisning bedst
- o Læseundervisning i en skriftsprogskultur
- o Betydningen af grammatiske - og indholdsmæssige bade
- o Skriftsprogsudvikling gennem leg
- o Oplæsning af litteratur
- o Krav til den gode læsetekst
- o Tekster og læseundervisning
- o Læsebogssystemer og litteratur

Skønlitteratur

Gennem de sidste 10-15 år har en del af børnelitteraturen spejlet tidens tendenser til fx opbrud i samlivsformer, ændrede roller mellem voksne og børn. Flere børnelitterære forfattere har samtidig udviklet en mangfoldighed af fortælleformer, som ligner de fortælleformer der ses i de elektroniske medier. Siden 1998 hvor Center for Børnelitteratur blev etableret, har centeret iværksat flere forskningsprojekter om børnelitteraturens egenart, og i centerets forskningsserie *Nedslag i børnelitteraturforskningen* har der været beskrevet typiske temaer og problemstillinger i hvad der er blevet kaldt den senmoderne børnelitteratur.

Gennem samme periode har der været en øget didaktisk interesse for den del af børnelitteraturen der retter sig mod børn i indskolingen. Som noget nyt har også litteraturen til de yngre børn behandlet temaer om store eksistentielle problemstillinger fx om at miste, om sorg, kærlighed, ensomhed og glæde. Hermed tilbyder børnelitteraturen tekster som i relation til almen didaktiske perspektiver er velegnede i undervisningen. De nyere børnelitterære tekster rummer samtidig fagdidaktiske muligheder for udvikling af litterære og sproglige færdigheder fordi teksternes form ofte er udfordrende med fx brud i fortællestrukturen, skiftende fortællere, symbolsprog, humor. Det er karakteristisk at mange anerkendte voksenforfattere i perioden har debuteret som børnelitterære forfattere, Katrine Marie Guldager (2002), Cecile Eken (2004), Naja Marie Aidt (2005).

I særlig grad har billedbogsproduktionen i perioden været kreativ. Nyere billedbøger er eksperimenterende i stilen med voldsomt ekspressive udtryk, og med et integreret samspil mellem tekst og billede der giver læsningen en ekstra dimension. Dorte Karrebæk (1997), Peter Mouritzen og Søren Jessen (1998), Christina Hesselholdt og Tine Modeweg-Hansen (1999)

Enkelte skolebogsmaterialer der fokuserer på læseindlæring i de første skoleår har taget de nyere børnelitterære tekster ind i læsebøger til indskoling fx *Dansk for alle*. L&R Uddannelse/Alinea og *Tid til dansk*, Alinea. Også i Daneklærerforeningens indskolingsmateriale *Læsefidusen* er der udgivet en række små bøger til den første læsning hvor ikke bare læsbarheden i sprog og layout, men også læseværdien forstået som temaernes indhold og sprogets kunstneriske udformning er i fokus. Blandt andet serien *Kongen og duen* af Louis Jensen. Samme forlag har også udviklet en genrenyskabelse i form af længere episke kapitelbøger til læseundervisningen. Eriksen og Tang-Petersen (2006/2).

Også blandt læsepædagoger og i teorier om læseindlæring har der gennem de senere år været en øget interesse for at undersøge børnelitteraturens muligheder i læseindlæringen. Brudholm (2002), Paulsen (2004), Moos (2005), Eriksen (2006).

Endelig har den børnelitterære udvikling i de seneste år haft indflydelse på den pædagogiske diskurs i forbindelse med indførelsen af læreplaner for dagtilbud hvor der har været en øget didaktisk opmærksomhed mod og diskussion af brugen af børnelitteratur i børnehaverne. Anne Pedersen (2001), Stig Broström (2005), Marianne Eskebæk Larsen (2006).

Mål/ problemformulering:

Afgrænsning af det empiriske felt. Hvad er det projektet vil undersøge? Hvorfor og hvordan?

På baggrund af teoristudier samt empiri indhentet fra spørgeskemaundersøgelsen er det vores hensigt at give et udkast til en læseteoretisk tilgang hvor litteratur, leg og fortællingen udgør et omdrejningspunkt for børns læseindlæring.

Projektets genstandsområde

- Litteraturens betydning i det felt som læsningen udgør. Personlig og sproglig dannelse. Didaktisk hvorfor?
- Litteratur- og læsepædagogisk metode. Æstetiske undervisningsformer, samtale og refleksion. Didaktisk hvordan?

Undersøge, diskutere og stille forslag til:

- Indskolingspædagogik som vægter styrket faglighed og legende tilgang som integrerede værdier

Metode

Projektets organisering og teoretiske forankring.

Dokumentanalyse i form af spørgeskemaundersøgelse, herunder blandt andet spørge til brug af skønlitteratur: indhold og omfang, bearbejdningsformer af skønlitteraturen, læsematerialer.

Milepæle, tidsplan, formidling og evaluering

Efterår 2006 og forår 2007	Udvikling af spørgeskema
Efterår 2007	Dataindsamling: dokumentanalyse
Forår 2008	Analyse af data færdig, rapportskrivning, forberedelse af konference. Rapport til centerledelse
Efterår 2008	Udgivelse af rapport, anden formidling, afholdelse af konference

Status

Indholdet er blevet fokuseret på skønlitteraturens betydning i læsefeltet sådan at evalueringsdelen er delvist bortfaldet. Derudover fastholdes milepælene dog med en tidsmæssig forskydning sådan at dataindsamlingen og dokumentanalysen først afvikles i efteråret 2007. Vi er færdige med udformning af spørgeskema og designet omkring udsendelse m.m. Af praktiske grunde – eksamensperiode på skolerne, sommerferie m.m. har vi dog valgt at vente med udsendelsen til et gunstigere tidspunkt umiddelbart efter sommerferien.

Litteratur

Udgangspunkt for projektet

Broström, Frandsen, Vilhelmsen (2004): Didaktiske overvejelser på indskoling – med særligt henblik på den sproglige dimension læse – lege – samtale. CVU Storkøbenhavn.

Frandsen, Moos, Vilhelmsen (2006): Og så er litteratur jo også ren nydelse! Udvikling af fiktionskompetence i indskolingen og på skolens mellemtrin. CVU Storkøbenhavn.

Litteratur læsning

Boelt, V. og Jørgensen, M. (red.). *Læsning. Teori og praksis*. KvaN, 2006

Brudholm, M. *Læseforståelse – hvorfor og hvordan?* Alinea, 2006

- Dalby, M.A. m.fl. *Bogen om læsning II*. Munksgaard. 1989
- Elbro, C. *Læsning og læseundervisning*. Gyldendal Uddannelse, 2001
- Elbro, C. *Læsning og læseundervisning*. Gyldendal Uddannelse, 2006
- Eriksen, D. *Børnebogen*. Dansk lærerforening, 2001
- Fredheim, G. *At læse for at lære*. Gyldendal, 2006
- Frost, J. *Principper for en god læseundervisning*. Dansk psykologisk Forlag, 2006
- Hagtved, B.E. *Skriftsprogets udvikling gennem leg*. Gyldendal, 1988
- Hagtved, B. E. *Sprogstimulering. Tale og skrift i førskolealderen*. Alinea, 2004
- Hagtvæt, B og Pálsdóttir, H. *Leg med sproget*. Gyldendal Uddannelse, 1992
- Håkonsson, E. *Indgangen til læsning*. Kroghs Forlag, 1996
- Kjertmann, K. *Læsetegnelse ikke kun en sag for skolen*. Alinea, 2002
- Liberg, C. *Sådan lærer børn at læse og skrive*. Gyldendal Undervisning, 1997
- Liberg, M.B.C. *Veje ind i skriftsproget – sammen og på egen hånd*. Gyldendal Uddannelse, 1999
- Nielsen, J.C. *Projekt Danlæs*. DPI. 2000
- Sulzby, E. in Teale, W.H. m.fl. (red.) *Emergent Literacy: Writing and Reading*. Ablex publishing Corporation. 1986
- Olaussen, B.S. *Barnets språk og lesning*. Oslo Universitet. 1989
- Olaussen, B.S. *Læs for meg du! I: Wold, A.H. (red.). Skriftspråkutvikling*. Cappelen Akademisk Forlag. 1996
- Seymour, P.H.K. *Foundations og Orthographic Development*. In Perfetti, C.A. m.fl. (red.). *Learning to Read*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum. 1997
- Trageton, A. *At skrive sig til læsning*. Gyldendal, 2004

Diverse rammebestemmelser og udvalgsrapporter.

Æstetik

- Aristoteles (1993). *Poetik*. København: Hans Reitzel.
- Austring, B.D. & Sørensen, M. (2006). *Æstetik og læring. Grundbog om æstetiske læreprocesser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bakhtin, Michail (1968). The Role of Games in Rabelais. *Yale French Studies*, vol 41.
- Baumgarten, A. (1975). *Aesthetica*.
- Broström, S. (red.) (1999). *Jeg vil li' fortælle en historie*. DPU.
- Bruner, Jerome (1986). Play, thought and language. In: *Prospects: - Quarterly-Review-of-Education*. Vol. XVI, No. 1. (p. 77-83)
- Bruner, J. (1999). *Mening i handling*. Århus: Klim.
- Bruner, Jerome (1998). *Uddannelseskultur*. København: Gyldendal.
- Bruke, K. (1945). *A grammar and motives*. New York: Prentice-Hall.
- Drotner, K. (1991). *At skabe sig - selv. Ungdom, æstetik, pædagogik*. København: Gyldendal.
- Ekern, K. og B. Zachrisen (2006). *Tegning som lek*. Høgskolen i Hedmark, Rapport nr. 13.

- Guss, Faith Gabrielle (2001). *Drama performance in children's play-culture: the possibilities and significance of form*. HiO-rapport nr. 6. Oslo: Høgskolen i Oslo Avdeling for lærerutdanning
- Guss, Faith Gabrielle (2003a). *Lekens drama 1: en artikkelsamling*. HiO-rapport nr. 28. Oslo: Høgskolen i Oslo Avdeling for lærerutdanning
- Guss, Faith Gabrielle (2003b). *Lekens drama 2: en artikkelsamling*. HiO-rapport nr. 29. Oslo: Høgskolen i Oslo Avdeling for lærerutdanning.
- Guss, F. (2005). Reconceptualizing Play: aesthetic selv-definitions. *Contemporary Issues in Early Childhood*. Volume 6, Number 3, p. 233-243.
- Hopperstad, Marit Holm (2002). *Når barn skaper mening med tegning*. En studie av seksåringers tegning i et semiotisk perspektiv. NTNU Trondheim. Dr. polit. -avhandling. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse Pedagogisk institutt.
- Hohr, H. (1992). Det estetiske i socialisationsteoretisk perspektiv. *Nordisk Pedagogik*, nr. 1, p. 41-51.
- Kress, Gunther and Thoe van Leeuwen (1996). *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. Routledge.
- Ross, M. (1978). *The creative arts*. London: Heineman Educational Books.
- Sutton-Smith, Brian (1979). *Play and Learning*. New Your: Gardner press. Inc.
- Steinsholt, Kjetil (1999). *Lett som en lek?* Tapir forlag.
- Vygotsky (1930, 1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos AB.
- Vygotsky, Lev (1982a). Legen og dens rolle i barnets psykiske utvikling. I Vygotsky. *Om barnets psykiske utvikling*. En artikelsamling. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. København.

Skønlitteratur

- Appleyard, J. A. (1991): *Becoming a Reader*
- Broström, Stig (2005): *Fuld fart mod skolestart*. Dansk Pædagogisk Forum.
- Brudholm, Merete (2002): *Læseforståelse – hvorfor og hvordan?* Alinea.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2005): *Læsning i folkeskolen (2005) Indsatsen for fremme af elevernes læsefærdigheder*.
- Eriksen, Dorte og Katja Tang-Petersen (2006): *Læsefidusens kapitelbøger til 1.og 2.klasse*. Bogpakkeavisen 2006/2
- Eriksen, Dorte (2006): *Om at læse stor litteratur med små børn*. I: Kvan: *Læsning i teori og praksis*.
- Forventninger og færdigheder. Danske unge i en international sammenligning. "Pisa-rapporten"* (2002 og 2004)
- Frandsen, M. m.fl. (2003): *Fælles børn i fælles rum – I indskoling og SFO*.
- Frandsen, M. m.fl. (2005): *Fælles pædagogik i fælles rum – I indskoling og SFO*.

- Fredens, K. (2003): Eleverne bør have en æstetisk opdragelse. In DCUM (2003): Æstetik – Ja tak. En inspirationsbog om hverdagsæstetik i grundskolen
- Guvå, Gunilla & Hylander, Ingrid (2005): Grounded theory. Et teorigerende forskningsperspektiv
- Hansen, Thomas Illum (2004): Procesorienteret litteraturpædagogik
- Hetmar, Vibeke (1996): Litteraturpædagogik og elevfaglighed
- Holm Sørensen, Birgitte red. (2001): Chat. Leg, identitet, socialitet og læring
- Iser, Wolfgang (1978): The Act of Reading
- Jarvis, Peter (1999): Praktikerforskeren – udvikling af teori fra praksis
- Juncker, Beth (2006): Om processen – det æstetiske betydning i børns kultur.
- Kampp, Bodil (2002): Barnet og den voksne i det børnelitterære rum
- Kjertmann, Kjeld (2002): Læsetegnelse ikke kun en sag for skolen
- Knoop, H.H. (2002): Leg, læring og kreativitet. Hvorfor glade børn lærer mere.
- Kvale, Steiner (1994 og 1997): Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview.
- Marianne Eskebæk Larsen (2006): Litteratur og læreplaner. En diskussion af børnelitteraturens placering i pædagogiske læreplaner for dagtilbud. I: Nedslag i børnelitteraturforskningen 7.
- Målet med Fælles Mål (2005) Kvan nr.72
- Ministeriet for Familie- og forbrugeranliggender (2004): Leg og lær.
- Moos, Ingelise (2005): At opdage sandulven. Om udvikling af fiktionskompetence i skolens litteraturundervisning. I: Læsepædagogen nr.5
- Moos, Ingelise og Karen Vilhelmsen (2002): Men først skal bogen læses. Litteratursamtale som litteraturpædagogisk arbejdsform i skolestarten
- Moos, Ingelise og Vilhelmsen, Karen (2005): Kanon i grundskolen. I: Kanon som rettesnor, Modersmål-Selskabet.
- Moos, Ingelise og Vilhelmsen, Karen (2006): Omme bag klædeskabet. Læs litteratur i 3.-4.klasse. Lærervejledning med kopiark. Dansk lærerforening.
- Paulsen, V. Susanne (2004): Fokus på billedbogen. I: Læsepædagogen 6/2004.
- Petersen, Anne red. (2001): Dansk bogen. Dansk faget i de pædagogiske uddannelser
- Regeringens globaliseringsstrategi (2006): ”Fremgang, fornyelse og tryghed”.
- Regeringens Skolestartsudvalg (2006): En god skolestart. Et samlet læringsforløb for dagtilbud, indskoling og fritidsordning.
- Steffensen, Anette Øster og Torben Weinreich (2001): Den dyrebare tid
- Steffensen, Bo (2003): Det fagdidaktiske projekt.
- Steffensen, Bo (2005): Når børn læser fiktion
- Steffensen, Bo red. (2005): Fælles Mål i folkeskolen
- Undervisningsministeriet (2003): Fælles Mål. Faghæfte 1. Dansk
- Undervisningsministeriet (2003): Fælles Mål. Faghæfte 11. Elevernes alsidige personlige udvikling.

Undervisningsministeriet (2003): Fælles Mål. Faghæfte 25. Børnehaveklassen.
Undervisningsministeriet (2005): Rapport fra Udvalget til forberedelse af en national handlingsplan for læsning
Undervisningsministeriet, Dansk litteraturs kanon. UddannelsesStyrelsen 2004.
Winge, Mette (1974): Danske læsebøger 1900-1959

Skønlitteratur:

Katrine Marie Guldager (2002): *Serien om Frøken Ignora i vandtårnet*
Naja Marie Aidt (2005): *Serien om Zakarias*
Cecile Eken (2004): *Aksel Å mangler ord*
Peter Mouritzen og Søren Jessen(1998): *Nej sagde Kaj*
Dorte Karrebæk (1997): *Pigen der var god til mange ting*
Christina Hesselholdt og Tine Modeweg-Hansen (1999): *Brandmanden fra før*

Karen Vilhelmsen
Juni 2007